

Jesús Moncada a Tamarit

L'escriptor mequinensà va visitar l'IES Llitera, on va parlar als alumnes de la seua obra

Protestes a Benavarri

Els veïns d'aquesta vila ribagorçana s'han mobilitzat contra el projecte de construcció d'una planta de compostatge

Restauració monacal

El Monestir de Rueda a Escaró ha obert les seues portes amb una moderna hospederia per atraure el turisme a la zona

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

1,80 €

Any 4 • núm. 27 • La Franja, maig de 2003

L'AMICAL DE CATALUNYA
D'ANTICS GUERRILLERS

A:

JOAQUIN ANGLÈS ANDREU
ANTONIO MARTÍ MEMBRADO
RAFAEL MEMBRADO PERIS
VALENTÍN SANTAPAU MILLAN
JOSÉ PERIS ANDREU
RAFAEL SERRET CUARTILLA

CAIGUTS EN DEFENSA DE
LA LLIBERTAT I LA JUSTÍCIA
EL 7 - 12 - 1944

**HOMENATGE
ALS MAQUIS
EXECUTATS
A ARNES**

**Memòria
contra
l'oblit**

NEUS PALLARÈS

Placa en homenatge als guerrillers antifranquistes assassinats a Arnes

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associació@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Màrio Sasot

COORDINADORS:

Josep Galan, Enric Marqués
i Hipòlit Solé

COL·LABORADORS:

C. Alcover, D. Badia, S. Barber, A. Bengochea, F. Blanch, M. Blanc, J. Boix, D. Borbon, V. Borbon, T. Bosque, A. Capdevila, J.A. Carré-galo, J. Cases, C. Castany, A. Castellnou, A. Enjuanes, J.L. Escuer, M. Espitia, J. Espluga, P. Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J. Galan, Q. Gibert, M. Gimeno, À. Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat, P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A. Larré-gola, J.A. Llerda, E. Marqués, C. Martí, M. Martínez, Mauri, C. Massagué, M. Mateo, D. Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J. Micolau, G. Miret, J. Montclús, H. Moret, J. Motis, A. Orús, J. Pallarol, J. Puche, A. Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M. Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez, J. Salleras, M. Sampietro, J. San Martín, C. Sancho, X. Sebastià, J.L. Seira, A. Serés, J. Seuma, R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R. Ventura, P. Vidal, D. Vidallet, G. Xacon.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda

Estanc Conchita

Calaceit

Papereria Abàs

El Torricó

Llibreria Pilarín

Fraga

Llibreria Badia, Estanc Bollic,

Llibreria Cabrera

Lleida

Llibreria de la Generalitat

Mequinensa

Papereria González

Reus

Llibreria Gaudí

Saidí

Llibreria Panadés

Saragossa

Kiosko Hermanos Vidal

Tamarit

Estanc Patrito

Tortosa

Llibreria El Temple

Vall-de-roures

Llibreria Serret

Eleccions: Coalició amb qui?

Aquest mes de maig, molt poc després que aquesta revista ixque al carrer, tindran lloc les eleccions municipals i autonòmiques a l'Aragó, uns comicis que decidiran, o bé un canvi en la línia i la composició política dels nostres municipis i de la Comunitat Autònoma, o la continuïtat, més o menys matitzada, de la coalició PSOE- PAR en el Govern aragonès.

Aquesta legislatura que ara acaba ha tingut aspectes positius per a les nostres comarques, com la millora de les comunicacions que ha suposat l'acabament de l'eix de la Llitera i la A-1234 que bordeja el marge esquerre del Cinca, totes elles obres esperades des de feia molt de temps pels seus habitants.

També en l'àmbit de l'ensenyament del català, des del Departament d'Educació s'han pres mesures per a consolidar les classes i la seua normalització en el Currículum, com la creació de la Unitat de Llengües, i l'existència dels Departaments de català als centres de Secundària, l'establiment, mitjançant un conveni amb la Generalitat, de proves per l'obtenció dels nivells C i D de Català a Fraga, o la posada en marxa del Projecte d'Animació Cultural a la Franja. L'esborrany del currículum del Català, dins del Currículum Aragonès, ha sortit, finalment, a la llum, però molt més tard del previst per a poder sotmetre's a un debat social més ampli i enriquidor.

Un balanç més negatiu presenta, al nostre parer, el Departament de Cultura, on el Servei de Patrimoni Etnològic, Lingüístic i Musical, ha retallat substancialment les assignacions per a recolzar projectes d'investigació, el que ha supo-

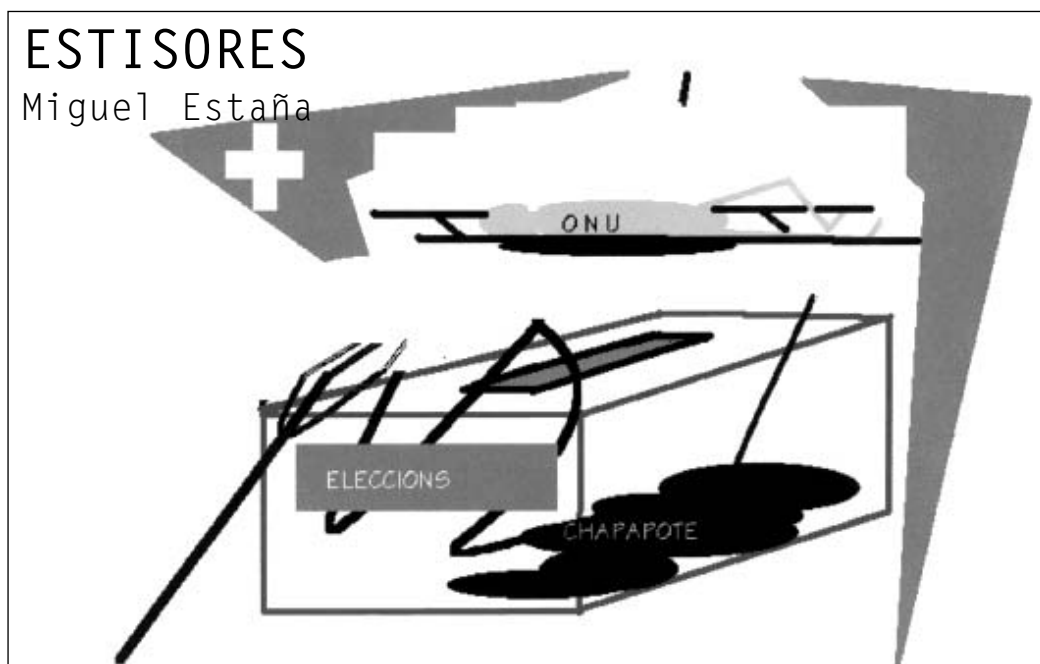
sat la paralització de molts d'ells, presentats per persones i associacions de les nostres comarques.

La constitució oficial de les comarques pot donar impuls a la dinamització econòmica i el foment cultural i turístic d'aquests territoris. Però, dins de l'àmbit de la Franja, concretament a la part del sud, es pot a vegades caure en el perill del sectarisme cultural, quan el tema de la llengua i la cultura es veu amb prejudicis polítics. Sense oblidar el disbarat administratiu que s'ha perpetrat al dividir els pobles del Matarranya en comarques diferents.

Però l'assignatura pendent en aquesta legislatura ha estat, sens dubte, la falta del debat parlamentari i aprovació d'una Llei de Llengües tal i com s'havien compromès en la firma del pacte de govern, el PSOE aragonès i el PAR. Després de treure a informació pública un esborrall confús i ple de contradiccions, l'avantprojecte no va entrar a les Corts regionals.

Sembla evident, almenys en teoria, que per a superar aquesta situació convindria que en aquesta nova legislatura es donés, junt amb la consolidació del PSOE com a minoria majoritària (majories absolutes mai s'han donat a la nostra regió), el creixement d'altres forces d'esquerra com IU o CHA que portés com a conseqüència un pacte de govern més progressista i sense prejudicis a l'hora d'abordar la problemàtica lingüística.

Un nou govern de coalició PSOE- PAR, pensem faria molt difícil l'avenç cap a la plena normalització lingüística, degut a la incorporació d'importants sectors de la FACAO al Rolde «choven» del PAR.

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

6

El Baix Cinca

10

Reportatge

La vila d'Arnes, a la Terra Alta, honora a sis veïns del Matarranya assassinats pel franquisme

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes:

Intel·lectuals i escriptors reflexionen a Lleida sobre el futur de la cultura catalana

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió:

L'Aragó: un país català frustrat?

salutació del director

El paper i la suposada identitat de la literatura de llocs sectorials específics com la Franja oriental aragonesa ha estat un tema de debat repetit aquest mes passat (no en va es celebra en el seu marc el dia del Llibre i no poques fires literàries) a llocs com a Calaceit i Lleida. D'ambdós actes en tenguí complida referència

en aquestes pàgines. La voluntat de ser, les dificultats que pateix una llengua i una cultura minoritàries, l'especificitat dialectal, les referències territorials a la seua obra, etc. són les claus, segons els experts «discutidors» de les taules redones organitzades a l'efecte, de l'aparició d'una literatura emergent, vinculada a la Franja i al seu entorn lingüístic de Ponent, amb un futur evident.

Després de tan interessants i profundes reflexions queden en l'aire qüestions més aviat canòniques sobre l'adscripció d'un escriptor a un territori pel seu DNI o pel percentatge de localismes emprat, o si les obres en català que s'escriuen a la Franja pertanyen a la literatura catalana o a l'aragonesa.

Però una cosa és palesa i incontestable: la literatura que s'escriu des de la Franja és, en proporció als seus habitants, una de les més abundants i riques de totes les comarques de l'Aragó, i els seus escriptors gaudeixen d'una qualitat i un prestigi de primera línia en el món actual de les lletres catalanes.

Màrio Sasot

cartes dels lectors

Purins: Tenim solucions

A l'excel·lent revista que vostè dirigeix i al número 23 del mes de gener d'enguany, es va publicar un article titulat: Els Purins: La marea negra de la Franja. Com a resposta a aquest article, en el número 25 del mes de març, i a la secció «Cartes dels lectors», es publicava una carta remesa pel Sr. Antoni Roca, de la Freixneda, comentat el greu problema dels purins, exposat a l'esmentat número.

Veritablement la MAREA NEGRA té solució. Personalment ja fa tres anys que col·laboro amb un importat grup hispano-francès i, ensems, hem instal·lat a la província de Girona, una planta pilot per depurar els purins de porc, que està funcionant amb uns resultats esplèndids. Utilitzem tecnologia del sistema SBR, amb llicència d'un important organisme francès, especialitzat en medi ambient.

El problema, però, es que una planta d'aquest tipus és barata, és clar, no té l'atractiu d'una MACROPLANTA DE COGENERACIÓ, que és el que està de moda, malgrat la inversió desmesurada. Als polítics els agraden aquestes grans instal·lacions on es poden fer la foto, posar-se medalles i... etc., etc.

El nostre grup pot oferir plantes de 1.000 a 5.000 porcs amb total garantia de bon funcionament i amb una inversió modesta. I, que podem fer per convèncer als responsables de medi ambient? No ho sabem. Hem fet circular alguns documents informatius del nostre procediment i ens els han tornat sense mirar-los... Què hi farem!

Ernest Noguera
Beseit

Fórum per la pau

Atès l'article publicat a Temps de Franja num. 25, des de la CNT de Fraga, com a membres del Fòrum per la Pau de Fraga, volem aclarir el següent:

L'Ateneu no va aplegar ningú al passeig del Gegonyer de Fraga ja que l'acte no estava convocat per l'Ateneu sinó pel Fòrum per la Pau el qual, en el moment de la manifestació, estava integrat per una trentena d'associacions, totes amb el mateix nivell de participació i la mateixa capacitat de decisió.

Creem, de fet, que l'article «Mobilització per la Pau a la Franja», en la part que fa referència al nostre poble pateix d'un protagonisme totalment inconseqüent amb el que han estat fins ara les assemblees del Fòrum. Pensem que una plataforma o fòrum no és el lloc on toca destacar-se com a protagonista de res, sinó que és el lloc on es treballa plegats com una sola associació amb una sola veu.

Ara bé, si alguna associació creu que és la dirigent del Fòrum, la CNT de Fraga no té cap problema a abandonar i continuar treballant en solitari o a d'altres plataformes, on sigui tractada d'igual a igual, per la pau, la justícia social i la llibertat mitjançant l'assemblea i l'anarcosindicalisme que és el que ha estat fent des que es va fundar l'any 1910.

Per tot això demanem un aclariment a la vostra publicació i a l'Ateneu pel sentit d'aquest article a fi d'aclarir la nostra continuïtat dintre del Fòrum per la pau.

CNT de Fraga

Mal de llengües

Acabo de llegir un llibre del valencià Jesús Tusón titulat «Mal de llengües» en el que defensa la llibertat lingüística i denuncia els prejudicis (de la gent del carrer, d'alguns il·lustrats i, sobretot, inductors de la confusió), que tendeixen a rebaixar algunes llengües, considerant-les pobres, o aspres, o cridaneres o fredes o amb qualsevol defecte que, per descomptat, la llengua pròpia del que ho diu, no té, perquè és la més bonica, perfecta i fàcil. El President Suárez, al prompte de la democràcia, va dir que no s'imaginava un llibre de física nuclear escrit en català, i ara resulta que n'hi ha un munt per les llibreries. El mateix emperador Carles va dir que s'havia de parlar a Deu en castellà, als amics en francès, als enemics en alemany, a les dones en italià i als àngels en anglès. Tot això, diu Tusón després de posar molts exemples i raonaments, són prejudicis injustificats, perquè totes, absolutament totes les llengües són perfectament aptes per expressar allò que els seus usuaris necessiten dir i no n'hi ha cap que sigui millor que una altra. Acaba dient que les llengües són molt delicades i si no en tenim cura, poden morir a causa de l'agressió i la preeminència, malgrat que són del tot innocents. Com els pobles que sofreixen atacs militars injustificats per part d'Estats poderosos i superbs.

Miquel Blanc

Art, llengua i literatura envaeixen les Jornades Culturals de Calaceit

■ Antoni Bengochea

El dissabte 12 d'abril es van obrir les Jornades Culturals que, amb molt poc temps, van preparar conjuntament l'Associació Cultural del Matarranya, l'Associació de Dones i Consumidors Kalat-Zeyd, l'Associació de Mares i Pares d'Alumnes de Calaceit i la regidoria de Cultura. El resultat ha segut d'una notable qualitat.

El primer dia es va iniciar amb la inauguració de l'exposició de Desideri Lombarte, que va presentar la seua comissària Pepa Nogués. Aquesta exposició, que ja havia estat a les escoles, romandria oberta amb èxit de crítica i públic tota la Setmana Santa. A continuació un emotiu concert de Túnez & Sesé, que presentava el disc *Quedarà la paraula* amb textos de Desideri Lombarte –per a mi un disc històric–. Aquests dos actes anaven units amb el recital de l'Antoni Bengochea del dia 19 sobre l'obra poètica de Desideri Lombarte, i els organitzava el Projecte d'Animació de les Escoles de la Franja, amb col·laboració de l'Associació de Dones.

Pel matí d'aquest dia, i molt ben moderada per Màrio Sasot, va tindre lloc una molt interessant taula redona organitzada per l'Associació Cultural del Matarranya: «Escriptors i territori. El cas de la Franja». Hi van participar els escriptors Esteve Betrià, Lluís Rajadell i Andreu Carranza i els professors universitaris (de Barcelona i Saragossa), Josep Murgades i Antonio Pérez Lasheras.

El diumenge 20 s'inaugurava l'exposició conjunta «Poema fotogràfic» de Jesús Pallarès i «Tres entreteniments» de José Miguel Gràcia, dos artistes de la Codonyera que harmonitzen amb imaginació i autenticitat la

Actuació del Mago Zapata a Calaceit

poesia i les arts plàstiques. Es va poder veure fins el dia 27. Aquest últim artista va fer un recital de poemes molt original el dia 7 de maig.

Els dies 22 i 23 l'Associació de Mares i Pares d'Alumnes i la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament van organitzar les activitats per als més menuts: el concurs de dibuix al carbonet, els Premis Sant Jordi

de dibuix i el Taller de Circ que gairebé tot el dia 23 es va fer a càrrec de Políglota Teatre. Aquest mateix dia l'Associació de Dones va fer la tradicional venda de llibres i roses i la presentació del número 8 de la seua revista.

Esperem que aquesta iniciativa cultural conjunta gaudeixi de continuïtat i, fins i tot, es pugui millorar.

L'Associació de Dones i Consumidors Kalat-Zeyd presenta el número 8 de la seua revista

El 23 d'abril, i puntual a la cita, arribà el número 8 de la Revista de l'Associació de Dones, amb la mateixa línia de qualitat i tolerància de sempre. Caldria destacar el farcit calendari d'activitats de l'any 2003 i el picassà i contundent NO A LA GUERRA que omple l'Editorial. També podem fer esment de l'homenatge que l'Associació Musical va fer a l'il·lustre calaceitana Rosa Miralles i la visita dels Reis d'Espanya. Pel que fa a les col·laboracions destacar el surrealista article de l'Albert Moragrega, o els de firmes tan acreditades com Miquel Blanc, Pasqual Vidal o Carme Alcover.

Aquesta revista es presentà a TV3, al programa *Bon dia, Catalunya*, el dia 12 de maig.

Com sempre animem a la veterana associació per tota la seua tasca i esperem que, per fi, es decideixi a fer semestral la seua publicació.

A.B.

Dolor de llengua

En el número 25 de *Temps de Franja* es parlava d'un llibre del professor Enric Larreula que tracta de les persones que, d'una manera o altra, sofreixen per la seua llengua, basant-se en les seues experiències en el camp de la docència.

He de confessar que no l'he llegit. El motiu? La por al dolor que pot ocasionar-me. Però he devorat, corprès, entrevistes a l'autor aparegudes en periòdics i ràdios. L'Enric Larreula reflexa la situació del nostre idioma com un espill. Hi descriu la por que tenim a parlar-la davant desconeguts, no fos cas que s'ofenguessin. La por, de fet, és l'eix que governa la vida lingüística de molts catalanoparlants. Si parlo en català a algú que l'entén perfectament però no el parla, el molestaré? li pareixerà un radical? En una reunió amb sis o set catalanoparlants i un que no ho és, encara que aquest l'entengui, està clar que la conversa serà en castellà. Per això, a la pràctica, hi acabem renunciant: no volem conflicte, no volem molestar amb el nostre estimat idioma. L'autor, que ja té una edat, comenta que s'ha passat mitja vida, sota el franquisme, amb por al càstig de les institucions pel fet de parlar català i ara, paradoxalment, es passa l'altra mitja, en democràcia, amb por de parlar-lo per no molestar als castellanoparlants.

La substitució lingüística, segons, Larreula, és gairebé inevitable. Quin sentit té per als que venen de fora, aprendre una llengua que no els serveix de res? Hi ha el respecte cap a la cultura de la gent que t'acull, però ja sabem que tots seguim la llei del mínim esforç. De fet, si no ens respectem nosaltres mateixos, perquè ho han de fer els nouvinguts?

Carles Terès

La literatura de la Franja, una moneda amb dues cares

■ Lluís Rajadell

La literatura que es fa a la Franja es debat entre la seua incorporació a al corrent general de la producció literària catalana i l'adscripció a la literatura aragonesa. Estes van ser les dues postures bàsiques defensades en la taula redona «Escriptors i territori. El cas de la Franja», celebrada el passat dia 19 d'abril a Calaceit dins de les jornades culturals del Dia Mundial del Llibre, organitzades per l'Associació Cultural del Matarranya. Mentre uns dels participants en la taula, com Josep Murgades –crític literari i professor de la Universitat de Barcelona– i Esteve Betrià –escriptor i director de la col·lecció *Quaderns de les Cadolles*– van considerar evident que, pel fet d'escriure's en català, la literatura de la Franja és literatura catalana, Antonio Pérez Lasheras –professor de la Universitat de Saragossa i director literari de Prensas Universitarias– considerava innegable que els autors franjolins produeixen literatura aragonesa. En la seua opinió, l'obra d'estos escriptors està marcada per una tradició, un paisatge i una cultura pròpiament aragonesos. Pérez Lasheras va ressaltar que hi ha literatura aragonesa escrita en diverses llengües –aragonès, castellà, català, àrab, llatí o hebraic i no per això deixa de ser una manifestació cultural d'Aragó.

Murgades i Betrià van considerar que el fet més definitori de la producció escrita, independentment de la identitat nacional dels seus autors, és la pròpia llengua i, per tant, els autors de la Franja que escriuen en català pertanyen a la literatura catalana.

Taula redona celebrada a Calaceit el 19 d'abril

Una literatura en ascens

Un aspecte en el que tots els participants a la taula redona –moderada pel periodista Màrio Sasot– van coincidir és en la vitalitat de la literatura de la Franja i en una sèrie de trets que la defineixen: la utilització d'abundosos dialectalismes, l'ambientació en el territori, la plasmació de costums i de la tradició oral. Per a uns ponents estes característiques responen a una voluntat de marcar diferències respecte del model literari predominant en l'àmbit català i que està molt condicionat pel parlar i la cultura barcelonines. Altres participants, com el periodista Lluís Rajadell, van explicar esta voluntat 'localista' per la pretensió reivindicativa i de dignificació de la llengua parlada als pobles de la Franja davant d'una situació de marginació. La necessitat d'aprovar d'una vegada una llei que normalitzi l'ús del català a l'Aragó, va quedar una volta més constatada.

Per altra banda, Andreu Carranza, escriptor naixcut a Ascó i resident a Flix va ressaltar que la seua obra està fortament condicionada pels trets propis de la producció associada a la Franja. Un dels marcs

literaris amb més influència a la literatura de molts autors franjolins, l'Ebre, marca, per exemple, les obres de Carranza. «El riu passa per davant de la meua casa i això es reflecteix a la meua literatura», va comentar. Com va afegir mes endavant, en bona mesura, el propi Carranza se sent, en part, «autor aragonès».

Un altre fet ressaltat a «Escriptors i territori» va ser que en pràcticament tota la literatura de la Franja editada en els darrers vint anys, no hi ha quasi cap autor que utilitzi el castellà com a llengua literària.

La influència de l'escriptor mequinensà Jesús Moncada va quedar també palesa en les intervencions de tots els participants a la taula rodona, per als que Moncada s'ha convertit en una autèntic model literari per als narradors aragonesos que escriuen en català.

Murgades va defensar la conservació del llenguatge propi de la Franja en la producció literària per contrarestar «l'enorme influència de Barcelona» i per la conveniència d'ampliar el ventall de paraules del català literari, massa centrat, tradicionalment, en l'Empordà, una veritable «obsessió del catalanisme polític».

Gran dia de la Faldeta el 23 d'abril a Fraga

■ Jaume Casas

Desfilada del Dia de la Faldeta, 2003

Fraga es va tornar a abocar un any més en la celebració del Dia de la Faldeta, la festa d'exaltació del vestit tradicional fragatí i d'homenatge a les «dones de faldetes», les *jaies* que van lluir en vida est vestit. La recent declaració d'aquesta jornada com a Festa d'Interès Turístic d'Aragó, per part del Departament de Cultura i Turisme de la DGA, realçava encara més aquesta festa i motivava els fragatins i fragatines a eixir al carrer a lluir els seus vestits de faldetes i de valons. Des de les deu del matí, el casc històric de Fraga, l'eix Plaça d'Espanya-Cegonyer-Carrer Major i Plaça Sant Pere, es va convertir en el centre de la ciutat. Milers de persones es van passejar per aquesta zona, visitant-ne les estampes tradicionals que s'havien muntat a diferents punts del casc, i on s'hi podia observar com es realitza un pentinat típic fragatí, de «rosca» o de «picaport», com s'encaixonen figues, s'elaboren peces de cantarella local, o canyissos i vencills. Fins i tot s'hi podia recordar

les tardes que passaven les *jaies* fragatines pels carrers, jugant a les cartes o fent mitja.

La cercavila de vestits típics va arrencar des de la Plaça de Sant Salvador, encapçalats pels *penyeros* majors que representaven ser els nuvis d'una boda tradicional. Des d'allí, tothom a l'Església de Sant Pere, on es va oficiar una Missa Baturra, amb la Rondalla de la Peña Fragatina. I, acabada la missa, la festa al carrer, el passeig per les estampes i per les diferents paradetes de roses i llibres que van muntar diferents associacions locals que representaven les seues últimes edicions.

Els actes continuaren a la tarda. Una de les grans novetats d'enguany és que l'acte institucional del Dia de la Faldeta es va traslladar a les sis de la tarda a l'Estació d'Autobusos. A l'acte, presentat pels *penyeros* majors, hi intervingueren l'alcalde de Fraga, Vicent Juan, i el president de la Peña Fragatina, Javier Florenza. Així mateix, es va fer lliurament de la medalla de

bronze de la ciutat de Fraga a l'Associació Provariant, pel seu treball en la consecució de la variant de la N-II i a la FEAC-CU, en representació d'Ames de Casa de la comarca, per les mobilitzacions que convoca- ren en el seu moment per reivindicar la millora de la carretera A-1234, Fraga-Montsó. Dos obres que ja són una realitat.

Vicent Juan va destacar precisament eix treball realitzat per aquestes associacions, «que amb el seu esforç van contribuir a aconseguir dos obres que eren bàsiques per a la seguretat dels nostres veïns i ciutadans», i va fer una crida «per seguir treballant tots junts per Fraga, per tal que sapiguem sensibilitzar totes les administracions, per aconseguir que Fraga siga una ciutat oberta, moderna i important en el context d'Aragó». Acabades les salutacions per a les dones de faldetes, l'alcalde de Fraga va recordar la declaració del Dia de la Faldeta, com a Festa d'Interès Turístic d'Aragó, «un reconeixement que ha de servir

per que Fraga i les nostres tradicions siguen més conegudes i valorades». També es va referir l'alcalde al Centre de Dia de la Tercera Edat que s'inaugurà divendres 25 i que els fragatins van poder visitar el dimarts 22, en jornada de portes obertes, «que és un nou avanç social, en la millora de l'assistència a les persones de la tercera edat». Finalment no va passar per alt l'alcalde que era l'últim discurs de la Faldeta d'aquesta legislatura, cosa per la qual va agrair el treball dels seus companys de corporació. a

Per la seua banda, el president de la Peña Fragatina, Javier Florenza, va recordar l'inici del Dia de la Faldeta el 1977, i va qualificar les dones de faldetes com a «un símbol de la nostra ciutat, que no podem perdre de vista». Javier Florenza va aprofitar l'acte per reivindicar «un local social per a la Peña Fragatina, que és una reivindicació històrica de la nostra associació». La Peña ha engegat una campanya de recollida de firmes per aconseguir eix local.

Dones, encaixonant figues

Fraga acull una exposició de l'Escola de Ceràmica de la Moncloa

■ Jaume Casas

El Palau Montcada de Fraga acull durant tot aquest mes de maig una interessantíssima exposició d'aquarel·les de l'Escola de Ceràmica de la Moncloa de Madrid, que recull setze pintures i una col·lecció de fotografies realitzades per alumnes de l'escola madrilenya durant un curs d'estiu celebrat a Fraga el 1931. És una part de la col·lecció de més de vuitanta aquarel·les que es van pintar en aquell curs i que recullen moments de la vida quotidiana fragatina. Es tracta, per tant, d'una exposició amb un doble interès: l'artístic i l'històric, ja que permet descobrir com era la Fraga de fa setanta anys. La mostra pot visitar-se fins al pròxim 1 de juny i fins al moment, està sent tot un èxit. La mostra recull escenes de persones, homes i dones abillades la majoria amb el vestit de feina tradicional de Fraga, en les seues labors agrícoles, o en els seus moments de descans al carrer o a casa. Totes les aquarel·les van ser pintades en aquell curs d'estiu del 31.

L'Ajuntament de Fraga ha editat un catàleg en què es recull gran part de les més de vuitanta obres del «fons fragatí» de l'escola, i on s'aporta informació sobre el context històric de l'any en què va tenir lloc aquell curs d'estiu. L'Escola de Ceràmica de la Moncloa de Madrid va ser fundada l'any 1911, en un moment en que el concepte i la metodologia de l'ensenyament de les arts havia canviat. Segons va explicar la seua directora, Margarita Becerril, que va ser present en la inauguració, «a l'escola s'ensenyaven diverses arts i de tot allò n'ha quedat un fons de més de disset mil obres. Moltes van desaparèixer durant la Guerra Civil, ja que la seu va ser

bombardejada i les làmines van volar per damunt de les trinxeres. Molts alumnes de l'escola es van jugar la vida recuperant pintures i làmines. Quan vaig arribar a l'escola vam començar la tasca de recopilació i inventariat i en va sorgir aquesta col·lecció de Fraga». El curs de l'estiu 31 va estar promogut pel pintor Miquel Viladrich que, des de Fraga, mantenia estretes relacions amb els responsables d'aquesta escola, per a qui el pintor fragatí era un referent de l'art de l'època.

Margarita Becerril va destacar «l'interès que va despertar en els artistes de l'època una ciutat com Fraga, plena de tradicions locals. Era un temps en què els artistes i els intel·lectuals van abandonar una mica l'atracció per l'Amèrica Llatina i van tornar els seus ulls a l'interior del país, a llocs que mantenien vius els seus costums i hi van descobrir Fraga. A partir d'allavors, en va sorgir una relació d'amistat que s'ha mantingut en el record i que, al capdavall, i darrera un gran esforç d'organització, ha possibilitat aquesta primera exposició d'unes aquarel·les que ara ens pareixen clàssiques però que, en el seu moment, van tenir molt d'art experimental i juvenil. Hi havia gent a Fraga que recordava aquell curs i a Madrid en teníem les pintures, així que el retrobament va ser possible. No ha sigut fàcil, però aquestes aquarel·les van eixir de Fraga per tal de tornar-hi algun dia, i eixe dia ha arribat».

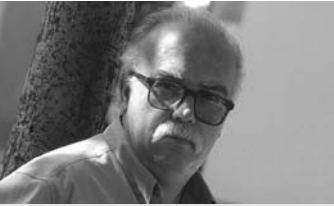
L'alcalde de Fraga, Vicent Juan, va recalcar la importància que té per a la ciutat i per als seus veïns, «poder contemplar aquestes obres que recullen escenes de la Fraga dels anys trenta. Una època en què va ser el moviment cultural

Quadre de la mostra que representa una dona fragatina dels anys 1930 amb el vestit típic

que hi havia a la nostra ciutat el que va facilitar eix contacte amb la *moguda* artística de la capital». L'alcalde de Fraga va destacar aquest fet, de cara al futur, i va plantejar la possibilitat que «alguna de les obres

de fons es quede en dipòsit a Fraga». Així mateix, Vicent Juan ja ha anunciat que la seua intenció és portar tota la col·lecció «per quan s'inauguren les obres de rehabilitació del Castell».

Arxipreste

Un dels passatges més divertits del **Libro del Buen Amor** de l'Arxiprest d'Hita fa referència a un enfrontament dialèctic entre grecs i romans, ja que aquests volien tenir lleis i els hel·lens no els les donaven si no demostraven dominar la teologia. Donant, d'antuvi, l'enfrontament per perdut, els romans van triar el més ignorant i atrevit de la vila perquè els defensés.

L'any 1994, el departament de Filologia de la Universitat de Saragossa va publicar un Estudi Sociològic que la DGA li havia encarregat, a la pàgina 12 del qual s'hi manifestava que «la pràctica totalitat dels lingüistes i filòlegs *adscriuen* els parlars de la Franja al català occidental». En aquesta ocasió, les Dres. Arnal, Fort i Zorraquino i el Dr. Giral –el món grec– van haver d'enfrontar-se èpicament al representant del món romà –*Els Amics de Fraga*–, Sr. J. Antonio Ribes Labrador, *doctor de secà* en tarrossos en concordança amb el seu segon cognom, i *màster* en primentons i albergines, que va haver d'aclarir que «*adscriure és assignar i no, ser o tenir la mateixa naturalesa*». Gràcies a ell, la confusió no es va estendre per Aragó. S'*adscriuen* al català... però no ho eren. A l'article –*La Voz del B.C. 837*– s'hi *perpetraven* uns quants *delictes* més.

Sempre he admirat aquell passatge de l'Arxiprest, perquè al llarg de la vida he vist molta gent opinant del diví i de l'humà des de la més profunda de les inòpies. I que aquestes coses i moltes més les defense un català... com el Sr. Ribes. *Imperat ovos!*... que deia F. Trillús.

Josep Galan

Del Canal de Tamarit al Canal d'Aragó i Catalunya (i V) Una nova oportunitat per a la Companyia del Canal

■ Toni Ibarz Ibarz

Vista la situació plantejada per la sentència del Tribunal Suprem de 1856 i considerant que l'empresa gaudeix legalment de tots els drets, poques sortides té el govern si no vol causar un major conflicte legal i haver de pagar d'indemnitzacions. El ministre de Foment i Joan Soler, per la companyia, arriben a un acord amistós. Cadascuna de les parts en litigi cedeix una part dels seus furs i s'intenta engegar novament el procés. El govern aprova durant 1866 un plec de condicions a complir per les dues parts.

Els concessionaris renuncien a certs drets atorgats per la Cèdula de 1834 com són els delmes, la concessió a perpetuïtat, no pagar contribució per les terres i capitals. També l'empresa ha de confeccionar els plànols, ratificar el representant legal i, sobre tot, començar els treballs.

Mentrestant, el gerent de l'empresa, Joan Soler i Ferrer, no perd el temps: convoca la junta d'accionistes obligat per la llei de societats anònimes de 1848, capta nous accionistes i, per fi!, grups d'obres comencen a esgarrapar algunes terres pel lloc on ha de passar l'aigua.

El representant de la companyia demana al govern la cessió de deu mil presidaris per a treballar en les obres i redimir la seua condemna. Aquesta sol·licitud és repeteix durant el segle XIX. El codi penal vigent en aquell moment preveu que determinats presos poden rebaixar els anys de presó treballant per a la societat en les obres públiques. És una manera de restituir a la societat els danys causats pels

delictes comesos. De moment el govern concedeix a l'empresa la quantitat de tres mil reclous. Una mesura similar s'està produint en la construcció del canal d'Urgell o més coneguts són els presidis de Ceuta i de Melilla, on molts presos estan complint les sentències fora de la presó, acollits a aquest règim penitenciari.

Pactes amb el govern

El compromís del ministre Orovio es concreta en la presentació d'un projecte de llei de subvenció-compensació per totes les renunciacions de la companyia. Els primers mesos de 1868 es debat al Congrés de Diputats el projecte que ha de suposar la definitiva avinentesa.

L'expedient que es posa en mans de la Comissió parlamentària es prou gruixut i polèmic: tots els diputats pronuncien discursos encesos a favor o en contra angoixats per les conseqüències que pot arrossegar la llei: la solució pot ser indemnització, subvenció o nova concessió. Cada terme comporta un resultat inquietant.

En el fons, el règim de la reina Isabel II està enmig d'una crisi econòmica, social i política i el govern el que necessita és disminuir els efectes de l'atur d'aquell moment i estimular l'economia.

Tot el procés acaba amb la Revolució de 1868. Els revolucionaris de Setembre destroren la reina Isabel II i s'inicia un nou període conegut com el Sexenni Democràtic. Aquest obre una etapa legislativa molt fecunda amb molta diversitat de règims polítics i governs, però que obre nous aires per a

Partidor del Canal

Espanya i, en concret, pel tema del Canal de Tamarit.

1870. Canvis legislatius

El Govern provisional dirigit per Serrano des de 1868 fins l'arribada del rei Amadeu I es caracteritza per l'aprovació de moltes lleis amb conseqüències econòmiques de llarg abast per a Espanya: la desamortització de les mines, la pesseta com a nova unitat monetària, etc. La que més ens interessa en aquest cas és la fixació d'unes regles bàsiques i objectives a aplicar en les autoritzacions per a construir canals de rec i aprofitament de les aigües.

El 1870, les Corts determinen en la llei que són les diputacions les que decideixen les concessions o el ministeri de Foment, en el cas que l'àmbit territorial sigui superior a la província, la fiança a dipositar, l'acabament de les obres abans de deu anys, les subvencions corresponents segons un barem i la caducitat de la concessió. També es prorroguen antics beneficis.

Ens queda un dubte, serà suficient aquest nou termini i la possibilitat d'obtenir subvenció per veure acabat el Canal de Tamarit ?

Els governs de Catalunya i Aragó signen un conveni sobre el medi natural a les zones frontereres

■ Aurora Fontoba

Com a primera resposta del govern aragonès d'ençà l'atemptat de l'Escola de Natura de l'Aiguabarreig el 25 d'abril, Alfredo Boné, Conseller de Medi Ambient d'Aragó i Carlos Ontañón, Director General del Medi Natural de la DGA van passar el matí a Mequinensa acompanyats per Guillem Chacón, director de l'Estació Biològica de l'Aiguabarreig i amfitrió de la trobada i per part del l'Ajuntament Jaume Borbón i Jordi Aguilar, alcalde i tinent d'alcalde respectivament.

Al llarg del matí van tractar la futura gestió conjunta de l'Aiguabarreig entre les comunitats autònomes de Catalunya i Aragó i els projectes sobre el medi natural que tant l'ajunta-

ment, com l'EBA i empreses privades tenen en marxa.

Van visitar la recentment inaugurada Oficina de Gestió de l'Aiguabarreig, emplaçada a Mequinensa i els equips de l'espai natural així com la ubicació de la futura urbanització ecològica de l'Aiguabarreig.

Per cloure tots plegats es van desplaçar a la vila de La Granja d'Escarp on arribà Ramon Espadaler, Conseller de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya que el passat 2 de febrer havia visitat la ribera d'administració catalana de la ma de l'EBA i s'havia compromès a formalitzar un conveni de col·laboració amb l'Aragó.

Davant dels mitjans de comunicació ambdós consellers

signaren l'anomenat conveni de l'Aiguabarreig, un marc de col·laboració que permetrà, entre d'altres avenços, que els efectius dels bombers de la Generalitat puguin actuar a la Franja de Ponent sense haver d'esperar l'autorització per part de l'administració aragonesa. És la primera fase d'ajuda de la Generalitat als espais naturals limítrofs de la Franja i, si mai el Govern d'Aragó tingués mitjans, també podrà correspondre de la mateixa manera en terres d'administració catalana.

Ramon Espadaler i Alfredo Boné es van reunir finalment amb Jaume Borbón i Guillem Chacón i es van comprometre a avançar en breu en la gestió conjunta de l'Aiguabarreig.

En l'acte hi pesava el record dels quatre bombers de la Generalitat morts a apagar un incendi en terres matarranyenques ara fa uns deu anys i les més recents morts i ferits d'aquest cos a salvaguardar la natura de les comarques de la Franja.

La propera signatura que inclourà aspectes com la gestió conjunta d'espais naturals es farà aviat en alguna comarca de la Franja.

L'anècdota de la jornada va ésser que l'alcalde convergent de la Granja d'Escarp va fer el seu parlament en castellà, per contra el Conseller català i el matarranyenc de la Torre del Comte Aldredo Boné van fer la seua intervenció íntegrament en la llengua del país.

ESTAMPES RIBERENQUES

De la identitat Rellegint a Maalouf¹

■ Susana Barquín

Qui sóc? És una de les preguntes més antigues i més universals. Si contesto: sóc de París, de Fraga, de Winchester o de Bollullos del Condado, em quedaré ben tranquil·la, però només hauré respost d'una forma parcial, perquè l'origen, el lloc de naixement, no esgota la identitat de ningú. La nostra identitat es forma a partir dels vincles que mantenim amb diferents comunitats o grups.

Així, com que sóc dona, m'identifico amb el gènere femení. Com que visc en un medi urbà, m'identifico amb els habitants d'un medi urbà. Com que vaig nàixer en un medi rural, m'identifico amb els que van nàixer en un medi rural, és més, m'identifico amb tots els que van nàixer en un medi rural i van anar a parar a un medi urbà. Com que parlo castellà, m'identifico amb els que parlen castellà. Com que parlo català, m'identifico amb els que parlen català. Podríem detallar cada un dels atributs² que descriuen el nostre ser nosaltres, el meu ser jo, i anar construint la pròpia identitat.

Si algú em preguntés què em sento més, dona o habitant d'un medi urbà, sincerament, no sabria què respondre. És el mateix que em passa quan em pregunten si em sento més castellanoparlant o més catalanoparlant, que no em puc decidir, perquè ambdós atributs em conformen, i si me'n carrego un, moro una mica amb ell.

Passa, tanmateix, que hi ha moments en què un dels meus atributs cau en desgràcia, per la raó que segueix, i llavors poso en marxa un mecanisme de reforç. Així, puc decidir posar més èmfasi en la

defensa del català que en la del castellà, perquè estigues convençuda que el castellà ja porta molt camí fet, i el català està més necessitat, sobretot si pensem en la Franja.

Entenc la identitat, doncs, com a personal, no col·lectiva. I si té alguna cosa de social és que compartim atributs amb altres persones amb qui formem grups o comunitats. Tots nosaltres pertanyem a més d'una comunitat o grup, no a un de sol, i si neguem algun d'ells, ens neguem en part a nosaltres mateixos.

Quan parlem de la identitat d'un poble, ens estem referint als lligams que existeixen entre un grup de persones. Els habitants d'un territori formen una comunitat caracteritzada per un o més atributs comuns, però cap d'aquests individus s'hi esgota: tots ells formen part d'un altre o d'uns altres grups amb atributs diferents.

Quan una comunitat se sent poc afirmada, o en inferioritat de drets o de llibertats, es reafirma mitjançant reivindicacions que poden refermar el seu nexxe d'unió, però a l'hora neguen altres nexes amb altres comunitats, negant-se alhora a ells mateixos i als seus companys de comunitat en una una part de la seva identitat.

Si tot aquest plantejament té algun sentit, refermar un dels atributs, posem per cas una llengua, que ens identifica personalment, no dóna lloc a la negació dels altres atributs ni d'altres persones amb identitats diferents. Així, estudiar en català, i no només català, permet reafirmar un atribut important de bona part de la gent de la Franja. A d'altres, els pot permetre enriquir-se amb nous atributs.

1. *Les identitats que maten*. Amin Maalouf. Edicions La Campana

2. Deia I. Kant que el ser es defineix pels seus atributs, ja que no ens és donat de conèixer el ser en sí. Almenys això deia Kant, i no m'hi veig portant-li la contrària.

La vila d'Arnes, a la Terra Alta, ho del Matarranya assassinats pel fra

El passat dissabte 12 d'abril l'AMICAL de Catalunya d'antics guerrillers antifrancistes va organitzar un acte d'homenatge a sis guerrillers, dels quals cinc eren veïns de Ràfels, morts a Arnes l'any 1947 i enterrats en una fossa comuna al cementiri d'aquesta població.

En la primavera de 1947, l'Agrupació Guerrillera del Llevant (AGL), definitivament organitzada i amb la fortalesa que li van donar les incorporacions d'homes i material des de França, va decidir engegar una ofensiva contra la dictadura per tal de demostrar la seua implantació sobre el terreny, la seua capacitat operativa i la seua ferma voluntat de lluita per enderrocar el règim.

Les seues accions es van multiplicar i la seua impunitat va arribar fins a tal punt que entre els mesos de març i juliol entraren a 36 viles (entre elles Aiguaviva, la Sorollera, Fredes o Castell de Cabres), van realitzar 54 sabotatges contra les vies fèrries i carreteres i van dur a terme 33 accions de recuperació econòmica i execucions de confidents.

Davant d'aquest estat de coses, i conscients de l'agudització de la resposta armada, les autoritats militars enviaren el general Manuel Pizarro Cenjor a la zona, atorgant-li plens poders civils i militars per organitzar la lluita contra les partides. Pizarro ja havia demostrat les seues habilitats en altres teatres d'operacions on la guerrilla gaudia des de feia temps d'una presència efectiva, com és ara Galícia, Granada, Còrdova i Lleó, i un cop investit a finals de juliol Governador Civil de Terol i

comandant en cap de la 5ena Zona Especial de la Guardia Civil, aplicà sobre el territori els ensenyaments que havia extret dels seus anteriors destins, que eren els mateixos que s'havien emprat contra les guerrilles antinapoleòniques, les partides carlistes, o els independentistes cubans. Envers això, no va dubtar a ordenar el despoblament d'amples zones del territori, elevar la repressió a límits insostenibles, aplicar sistemàticament la llei de fugues, i tot en el marc d'una centralització del comandament en la seua persona com mai no s'havia conegut en conflictes anteriors.

El 14 d'agost, i per tal de demostrar que les coses serien diferents a partir d'aquell moment, Pizarro ordenà l'assalt a la base guerrillera de la Tosca, en el terme de Vall-de-roures. El campament havia sigut evacuat poc abans gràcies a les informacions que van proporcionar els enllaços de les viles veïnes, però aquests van pagar car el seu atreviment ja que la Guàrdia Civil va detenir vora de 300 persones dels voltants, entre elles 30 a Ràfels, 50 a Vall-de-roures, 100 a Alcanyís i 25 a Aiguaviva. D'altres poblacions afectades per l'acció en van ser Beseit, Pena-roja, Fórnols, i la Sorollera. Entre els detinguts de Ràfels s'hi trobava Rafel Ferre-

Durant l'acte, al qual varen assistir unes 80 persones entre familiars i veïns d'Arnes, es va col·locar una placa amb els noms dels difunts, inexistent fins ara. En els diferents parlaments, per part de l'AMICAL, de Josep Sànchez Cervelló (membre del grup de recerca del tema vincu-

Els assassinats d'Arne

ró Anglés, subcaporal del sometent que feia el doble joc, ja que, a més a més, ajudava la guerrilla. Home de controvertida personalitat, Ferreró dirigia una xarxa de sis persones de Ràfels que servien de punt de suport a les partides que intentaven desplaçar-se cap a la província de Tarragona, cosa per la qual, atesa la seua implicació, i per tal de minvar la seua responsabilitat, va lliurar al tinent de la Guàrdia Civil d'Alcanyís una llista de 40 defectes de la localitat, que van ser detinguts i bàrbarament torturats. La *benemèrita*, però, no es va accontentar amb aquesta col·laboració, sinó que li va exigir un treball «especial», consistent en l'eliminació física dels seus companys i conveïns. De cara a això, Ferreró els va citar separadament a diferents hores i a diferents llocs del terme, apunyalant-ne Avelí Albesa «Negret» i Fermí Ortiz «Ortiz», que perteriren a l'acte, mentre que un tercer, Rafel Serret «Xiquereta», resultà seriosament ferit. Més tard, aquest va contactar amb la resta d'implicats, que van intentar convèncer-lo que havia de marxar cap a França tal com ells farien, per tal d'evitar el perill de ser detinguts; però «Xiquereta», ingènument, va decidir presentar-se a la caserna de la Guàrdia Civil per denunciar l'intent d'assassinat,

Cerimònia d'homenatge a antics guerrillers an

essent-ne detingut tan bon punt com va posar el peu a les dependències, i tancat a la caserna de Ràfels per, posteriorment, ser traslladat a la presó provincial d'Alcanyís.

El 7 de setembre, un grup de guàrdies civils format pel caporal primer Joaquín Cordero Mena, el guàrdia primer Sixto Hinojosa Hernández i els guàrdies Francisco Seoane Pérez, Luis Serrano, Manuel Molina Carrasco, Jaime García Romero i Luis Cardona Sanz, es van dirigir a la presó d'Alcanyís, per tal d'endur-se diversos camperols d'Aiguaviva i la Ginebrosa amb l'excusa que havien de ser conduïts a la Presó Provincial de Castelló. Els excarcerats van ser Joaquín

honora a sis veïns anquisme

lat al Departament d'Història Contemporània de la Universitat Rovira i Virgili) i de Xavier Pallarès (alcalde d'Arnes), es va resaltar la necessitat d'aquests tipus d'actes per recuperar la memòria històrica i treballar per un futur de pau.

A continuació reproduïm un article fet pels investigadors d'aquests fets i promotors de l'homenatge als civils assassinats, on s'inscriuen els crims dins la campanya de repressió massiva duta a terme per l'exèrcit franquista i la Guàrdia Civil a la província de Terol durant els anys quaranta.

Pepa Nogués

s (setembre de 1947)

PEPA NOGUÉS

no coneix límit, ja que es limita a exposar els eufemismes habituals en aquests casos, o sigui, que els detinguts, emparant-se en la foscor i aprofitant una aturada per tal d'atendre les seues necessitats, intentaren escapar corrents cada un en una direcció diferent, cosa que és totalment impossible, quan altre no en el cas de «Xiqueta» –que es trobava seriosament ferit– i en el de Rafel Membrado Peris, el qual, arran de la seua detenció i no podent suportar les tortures que li infringien, es va llançar pel

balcó de l'Ajuntament d'Aiguaviva, resultant-ne greument ferit, de tal forma que ni tan sols podia caminar pels seus propis mitjans.

No hi ha dubte que els assassinats d'Arnes cal emmarcar-los en la brutal política repressiva del general Pizarro, i que es tractava d'un avís als habitants de la zona per tal que s'abstinguessin d'ajudar la guerrilla, que, en aquells moments, buscava nous territoris on assentar-se, després que la província de Terol fos pentinada sistemàticament i es

veïessin obligats a buscar nous punts de suport.

Les actuacions repressives extrajudicials de la Guàrdia Civil mes enllà de les pròpies lleis repressives, l'orde d'evacuació de masades i cases en despoblat, i la salvatge repressió sobre els camperols, acabarien propiciant que amples zones del territori no es recuperessin mai més, i les conseqüències d'aquesta política arribessin fins als nostres dies.

Carles Llauredó Bros
Antonio Flores Morales

franquistes a Arnes (la Terra Alta)

Anglés Andreu, Antonio Martí Membrado, Rafael Membrado Peris, Josep Peris Andreu, Valentí Santpau Millán i el ja esmentat Rafel Serret Cuartilla.

Amb tot, mai arribaren a la capital de província, ja que, en arribar a Arnes, els van fer baixar del vehicle, i amb el pretext que intentaven fugar-se, els van aplicar la Llei de Fugues, a l'antic camp de futbol de la vila. Més tard, segons ens van indicar diversos veïns, els guàrdies donaren avís a l'Ajuntament que hi havia sis cossos que havien de ser sepultats, desapareixent immediatament.

El cinisme amb que va ser redactat el comunicat que recull la mort dels camperols

«Dis-li a ta mare que estic bé». Este va ser el darrer missatge que Rafael Serret, un veí de Ràfels detingut per la seua implicació en la guerrilla antifranquista, va poder fer arribar a la seua dona. Era l'estiu de 1947 i li transmetia aquelles paraules que volien ser tranquilitzadores a la seua filla menuda, que, cada dia, després d'eixir d'escola, l'anava a veure a la caserna de la Guàrdia Civil del poble. La noia va ser, mentre va estar al poble, l'únic vincle amb l'exterior. Uns dies després, se l'emportarien a Alcanyís i el seu rastre va desaparèixer. Va ser una més de les morts emmarcades en la repressió del maquis desplegada amb

gran brutalitat a finals dels anys quaranta del segle passat pel règim franquista.

Serret va estar empresonat amb molts altres hòmens i dones del Matarranya per la seua suposada col·laboració amb el maquis. Un delator l'havia intentat assassinar però la ganivetada no va ser prou certa i, ferit, va poder escapar-se. Poc després va ser detingut per la Guàrdia Civil a Ràfels i va morir executat extrajudicialment a Arnes. El seu gendre, Guillermo Vicente, explica que el darrer record que la seua dona guarda de son pare és el d'un home malferit tancat a un calabòç del poble. Des que la Guàrdia Civil se'l va emportar

de Ràfels no van tenir cap més notícia seua. «Vam anar a demanar informació a Arnes perquè sospitàvem que l'havien afusellat allí –explica Guillermo– però sempre ens dien que no en sabien res d'ell». La confirmació, fa pocs mesos, per un equip d'historiadors de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona que el cadàver de Rafael Serret està enterrat a una fosa comuna del cementeri d'Arnes ha suposat la confirmació d'una tragèdia però, al mateix temps, ha posat fi a mig segle d'incertesa pel destí d'un home que va somiar en un país més just del que li havia tocat viure.

Lluís Rajadell

MIG SEGLE D'INCERTESA

Les eleccions

Després de tots els fets que han tingut lloc a nivell internacional en els darrers mesos –*Prestige*, guerra de l'Iraq, etc.– un es qüestiona si serveix per a alguna cosa votar, elegir uns senyors que mantenim entre tots.

El tema *Prestige*, que encara colletge, es pot considerar, més que un accident, un cas de negligència de totes les autoritats competents.

Pel que fa al tema de l'Iraq, ha estat una guerra amb clars responsables, amb noms i cognoms: Bush, Blair i Aznar.

Aquests tres senyors, que han eixit de les urnes, en lloc de servir a la comunitat internacional, han destrossat els pilars del benestar i la justícia universal, representats per l'ONU, causant milers de morts innocents. El Tribunal Penal Internacional, penso que alguna cosa n'haurà de dir. Els crims contra la Humanitat superen amb escreix tots els actes terroristes, per ser pensats, executats contra persones innocents, que mai poden justificar d'altres morts realitzades per dictadors com el que ens ocupa, en aquest cas, Sadam o Bin Laden.

Els fets són fruit de les persones; per això mateix, les urnes –tot i que siguin municipals i autonòmiques– són una gran oportunitat per a que cadascú dels aspirants a representar-nos reculli el fruit que ha sembrat.

M. Estaña

Benavarri s'aixeca contra la ubicació d'una planta de compostatge

■ Aleix Castellnou

Terenys on s'ubicarà la planta de compostatge a Benavarri

De principis de l'any en curs fins al moment la polèmica omple l'actualitat de Benavarri. El projecte d'una planta de compostatge a càrrec de la firma Compost Aragón S.L. ha disparat l'alarma entre els veïns del municipi. Benavarri ha vist néixer una associació veïnal, que ha alertat les administracions, els mitjans de comunicació, els veïns dels municipis més propers i, per extensió, els aragonesos d'altres contrades afectades per la presència d'empreses similars a aquesta.

L'Associació Riu Guart de Benavarri és l'entitat que amb més força s'ha posicionat en contra de la planta, i ha endegat un seguit d'accions per fer que l'empresa de compostos faci marxa enrere. Al voltant de l'esmentada associació hi ha bona part de les entitats d'Aragó que vetllen pel medi ambient i tot allò relacionat amb aquest nou valor d'abast social. Tots plegats constituei-

xen la Plataforma de Defensa del Medi Ambient. A més dels benavarrencs i benavarrenques l'integren, entre d'altres, Jalón Vivo, preocupada per la possible incineració de farines càrniques a Morata de Jalón, els veïns de Cartuja Baja, alerta per la proximitat de nombroses deixalleries, i l'associació Ecologistes en Acció. Segons la plataforma, la planta portarà a la zona, a banda d'inqüestionables beneficis econòmics –d'abast real gens evident, si més no a hores d'ara–, «tones i tones de merda que enterraran el possible futur que li queda a aquest poble». I d'arguments que justifiquin la darrera afirmació no en falten, certament. Diuen que el projecte no té en compte l'acció del vent, que «perfumaria» la Ribagorça amb el flaïre de la planta i es podrien produir filtracions en els brolladors més propers, vitals per a la subsistència de la població.

També s'han carregat tintes en contra la rapidesa amb què s'ha volgut dur a terme el projecte, posant en entredit el posicionament que les administracions han mantingut en el procés de gestació de tot l'afer. Així les coses, la plataforma ha recollit més de 800 signatures, comptant Benavarri amb poc més de 1000 habitants, s'han penjat rètols reivindicatius... Per la banda de l'empresa també s'ha fet alguna cosa. Concretament, des d'un bufet d'advocats, establert a Mollerussa, s'ha enviat cartes a tots aquells que s'han posicionant en contra de la planta demanat l'aturada de les accions pel fet que incorren en presumpta il·legalitat. De moment, però, i gràcies a Déu, encara no s'ha arribat a les mans, com és d'esperar en una societat democràtica, però sembla ser que l'ambient està tan crispat que està per veure com acabarà tot plegat.

La defensa del català, objectiu prioritari del CERI

■ CERI

En un informe signat per diferents professionals de la llengua, procedents de o relacionats amb l'àrea ribagorçana, demanen al CERI i a l'administració i la societat civil aragonesa l'assumpció dels següents punts:

1. Al Centre d'Estudis Ribagorçans

- El CERI ha d'assumir el català com a una de les seues llengües pròpies amb totes les seues conseqüències: des de la denominació oficial del centre al seu ús normal com a llengua de treball i de comunicació. Actualment, els moderns mitjans informàtics de correcció i traducció, així com el foment del poliglòtisme passiu (intercomprensió entre varietats diferents; pràctica d'altra banda tradicional entre els habitants del nostre territori), faciliten extraordinàriament els problemes logístics que se'n puguem derivar

- L'estudi sobre tots els aspectes (filològics, literaris, lingüístics, sociolingüístics, dialectològics...) de la varietat ribagorçana del català ha de constituir un dels objectius prioritaris del Centre

2. A l'administració i la societat civil aragonesa

- L'administració aragonesa (local, comarcal, provincial i autonòmica) i en allò que li pertoca l'espanyola, així com els representants electes del poble, tenen l'obligació de vetllar pel reconeixement oficial de la llengua catalana a l'Aragó en els territoris on és pròpia. Els ciutadans i ciutadanes d'Aragó de llengua pròpia territorial altra que la castellana han de veure equiparats els seus drets, com a mínim, al mateix nivell que els tenen reconeguts els ciutadans i ciutadanes de Catalunya (inclosa la Vall d'Aran), el País

Vista d'Areny de Noguera

Valencià, les Illes Balears, Navarra, el País Basc i Galícia.

- Els ciutadans i ciutadanes d'Aragó, independentment de la llengua que els siga pròpia,

han d'assumir que tant el català com l'aragonès, en el passat, en el present i en el futur, formen part irrenunciable del seu ric patrimoni cultural col·lectiu.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Ora (et labora)

■ Ramon Sistac

A les imatges, els pelegrins salten tot picant-se amb les mans el cap i el pit amb ritme sincopat, mentre canten una mena de salmòdia. Alguns mostren amb orgull el cap totalment banyat de sang. A la novel·la *De part de la princesa morta*, de Kenizé Mourad, hi ha una completa descripció del ritus xiïta en recordança de l'assassinat del nét de Mahoma, l'imam Husayn, almenys tal com se celebrava a l'Índia a començaments del segle XX. Avui, els diaris reproduïxen una foto impactant: tres xiïtes iraquians de mirada ferotge. Dos porten el cap ensangonat de dalt a baix. Un altre, amb un enorme ganivet, es talla la galta d'un cantó a l'altre. Superada, però, la primera impressió, analitzo detingudament la foto. Als banyats de sang, no se'ls coneix cap ferida que justifique una sangada així. L'altre, s'està tallant amb el llom del ganivet. Tot plegat, comèdia per a impressionar els occidentals, a qui ens agrada veure en l'Islam la religió terrible del fanatisme integrista. Al capdavant, la llei de l'oferta i la demanda.

A Teheran, dones amb *xador* ocupen alts càrrecs d'investigació a la universitat. A Nigèria, però, les vides de Safiya Husayni i Amina Lawal pengen d'un fil: han de ser lapidades fins a morir per haver comès el terrible crim de l'adulteri. A no sé quin cony de poble de les Filipines, fanàtics catòlics es crucifiquen de viu en viu, en commemoració de la crucifixió de Crist. El mateix dia (Divendres Sant), a Lleida, els entranyables *armats* de la processó de la Sang reparteixen caramels entre la canalla.

Vinc de les Useres, a les muntanyes al nord-oest de Castelló de la Plana. A les set del matí he vist eixir els dotze pelegrins, més el guia, descalços al mig de la processó. El silenci impressionava. Als afores del poble, s'han calçat i han emprès la marxa per la muntanya. 66 quilòmetres (marató i mitja) fins al cim del Penyagolosa, on passaran la nit dins una cova. Tot tornant, deixo el paisatge feréstec dels Ports de Morella per entrar en la terra boscada i amable del Matarranya. Colpit pel que he vist, medito sobre el paper de la religió, entre la creença i la tradició, entre la fe i la superstició. Arribo a la conclusió que, en definitiva, el que més m'interessa ara per ara és decidir si dinaré els mítics fesols amb arengada de la fonda Alcalà de Calaceit o el no menys mític crestó en escabetx de la fonda Miralles d'Horta de Sant Joan. La meua religió engreixa, però, amb mesura, no pot fer mal a ningú. I és que segurament, amb moderació i enteniment, no n'hi ha cap que faça mal.

Desideri Lombarte i Gaspar Torrente

L'any 1998 es complien cent deu anys de la mort de Gaspar Torrente, considerat com el pare de l'actual nacionalisme aragonès. A instàncies de Chunta Aragonesista, aquell any, es va crear a Saragossa la *Fundación Gaspar Torrente* per divulgar la seua obra i els estudis relacionats amb el nacionalisme aragonès. Deu anys abans, amb motiu del centenari, es publicava a Barcelona el llibre *Gaspar Torrente. Entre Catalunya i l'Aragó*, d'Enric Julià i Danés, amb pròleg de Josep Benet.

Enric Julià és nebot de Gaspar Torrente i avui és el director de l'Institut Químic de Sarrià. Recordo que, a finals de 1986, em va portar el manuscrit per editar. En l'entrevista hi va ser present Desideri Lombarte, el qual em va explicar que, des d'un punt de vista polític, se sentia molt a prop de Gaspar Torrente i m'ensenyà les reflexions que havia anotat sobre el text d'en Julià. Vaig prendre la determinació d'editar el manuscrit i, malgrat que era una editorial de Barcelona, el llibre es va imprimir a Calaceit en els darrers dies plujosos del mes d'abril de 1988. Desideri Lombarte va ser present en les dos presentacions públiques que es van fer d'aquest llibre i em va explicar que havia seguit fent anotacions.

Seria molt interessant, si encara existeixen, poder publicar aquestes reflexions, perquè en elles es troba en bona part el pensament polític que Desideri Lombarte tenia sobre les relacions entre l'Aragó i Catalunya i que els puc assegurar que no anaven molt lluny de les que el seu dia va formular Gaspar Torrente.

Joaquim Montclus

Premi «Lliterans de l'any»

■ Cadena Dial Binèfar

PEPA ISABAL

Els premiats són: Associació Peña «Lo Magre»; Esports: Escola Deportiva La Litera; Personatge de l'any: Arancha Santamaría Planes (pares); Personatge d'Honor: Titiriteros De Binéfar; Luisa Vila Cassadó, Responsable de l'Aula de ràdio comunicació de l'Escola Corazón De María; Reconocimiento especial por parte de Cadena Dial; Iniciativa Rural: Aula Natura Castellonroi; Empresa: Chelats Sarrate; Cultura: Mostra de Teatre de la Litera.

Jesús Moncada a Tamarit

■ Marià Àlvarez

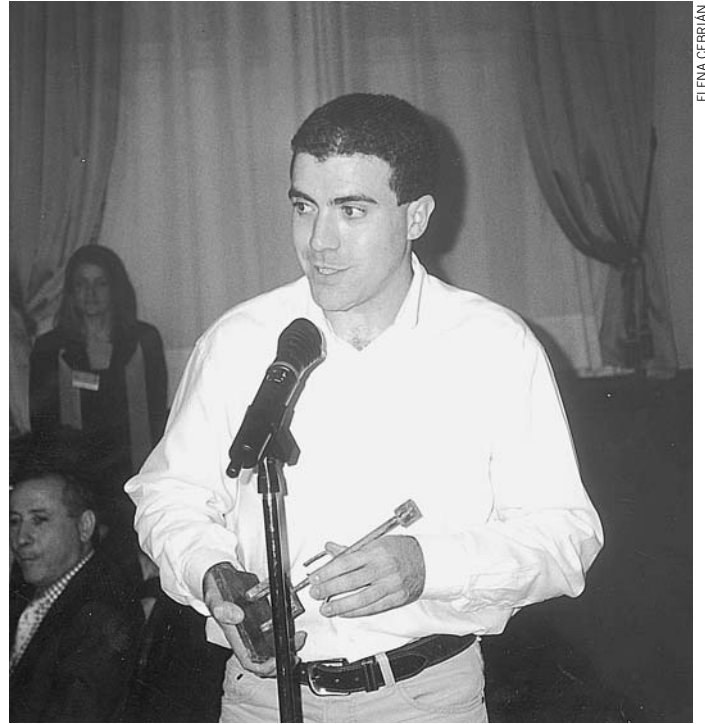
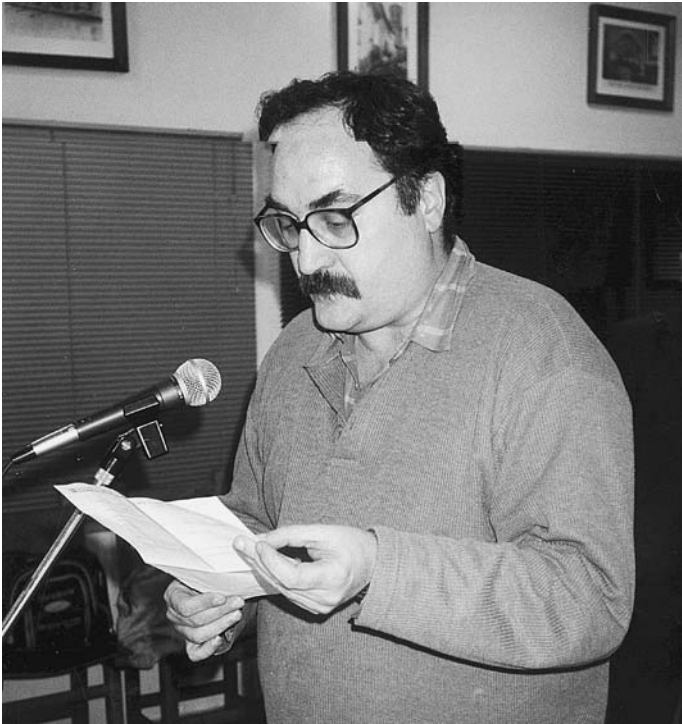
MARIO SASOT

El propassat 15 d'abril l'escriptor mequinensà Jesús Moncada va estar compartint unes hores amb els alumnes de Català de tercer de la ESO i primer de Batxillerat de l'institut «Llitera» de Tamarit, dins les activitats programades en el Projecte d'Animació Cultural a les Escoles de la Franja del Departament d'Educació de la DGA.

L'escriptor respongué a les preguntes dels alumnes envers la creació literària, la feina d'escriptor i, més en concret, sobre el seu llibre de relats *El café de la Granota* que és l'obra de Moncada que els estudiants Lliterans havien llegit i preparat a la classe. Eix mateix dia, tingué lloc la visita de Josep Galan al Col·legi Públic de Saidí i la d'Hèctor Moret a Torrent. Tots tres es reuniren posteriorment a Tamarit en un dinar amb la presència dels professors de Català de l'Institut «Llitera», Marina Mazarico i Josep Lluís Seira, i del coordinador del Projecte, Mاريو Sasot.

Intel·lectuals i escriptors reflexionen a Lleida sobre el futur de la cultura catalana

■ Francesc Serés

ELENA CEBRIAN

Hèctor Moret i Francesc Serés, dos escriptors de la Franja presents a l'Encontre de creadors a Lleida

Aquest passat mes d'abril es va celebrar a Lleida el 5è Encontre de creadors, que enguany va estar dedicat al futur de la cultura catalana. Durant tres dies, més de quaranta escriptors, professors, periodistes, filòsofs i creadors de disciplines diverses van poder dir la seva i enraonar d'aquest futur ple d'incerteses i d'esperances que ens ofereix l'expressió cultural de la nostra societat.

La primera conclusió que cal extreure del conjunt de ponències i de taules rodones que es van realitzar és la constatació de què hi ha alguna cosa que no acaba de funcionar, que els mecanismes de què ens hem dotat per tirar endavant aquest conjunt d'elements que volem englobar sota l'epígraf *cultura* no han estat prou forts. Tot i que això forma part del passat i d'un present que encara viu d'aquest passat, el futur no pot

arribar sense que haguem reflexionat sobre les causes de la pèrdua de pes del català. Cal dir que hi va haver qui va deixar anar que potser no era necessari identificar «cultura catalana» amb «cultura feta en català», que hi havia la possibilitat de «fer cultura» catalana en castellà. Suposo que, evidentment, no es devia referir a la literatura ni a la poesia, ni al teatre, ni a res que tingués a veure amb la paraula, oral o escrita.

L'encontre es va dividir en cinc blocs que tractaven el futur de la llengua catalana, la literatura, les relacions entre política i societat, l'espai comunicacional i, finalment, la creació. Tot i que hi havia opinions per a tots els gustos, les optimistes, les pessimistes, les equànimes i fins i tot les indiferents, no cal que us digui que hi va haver els mateixos retrets de sempre cap a l'escola (què n'hauríem de dir nosaltres, de l'escola, si

aquest govern autoanomenat progressista ens llença una almoina de dues hores setmanal?), cap als mitjans de comunicació públics i cap a l'així dita societat civil, arguments recurrents que assenyalen un diagnòstic però que no solen oferir solucions.

Si voleu que us sigui sincer, i tot i que hi vaig participar, no sé si ningú en va treure gaire l'aigua clara. Som un país petit i molt divers, amb passats, presents i futurs diferents. Nosaltres, a la Franja, no tenim ni tan sols biblioteques ben nodrides de llibres en català. La queixa –el lament, de vegades– demostra que encara som un país incomplet (i no parlo ara només de la Franja), ple de falles que fan que la literatura tingui dificultats, que la premsa hagi de competir en territori desfavorable, igual que ho fa la creació. I d'això, hi ha una part de responsabilitat que

pertany als polítics, a aquells que ens dediquem a això que en diem cultura i també a aquests que anomenem públic. La pregunta, no me l'havien de fer a mi (prou que el vull, jo, un futur ric) sinó a la gent de la Franja o del País Valencià, o de Vic o d'Andorra: ¿volen vostès un futur en català o ja els va bé que anem perdent pistonada any rere any? Ja veuen que no adreço la pregunta als polítics, sobre aquest tema em fa basarda sentir-los.

Això, sí, es va inaugurar el Centre d'Art La Panera. Tota capital de comarca ha de tenir obligatòriament un centre d'art contemporani. I un teatre. I un teatre alternatiu. I un auditori i un auditori alternatiu. I un centre de dansa. Esperem que els equipaments no se'ns mengin les idees i es converteixin en un espai buit, l'espai d'aquest futur per què ens demanaven.

El monestir i l'hospederia de Rueda tornen a obrir les portes al turisme

■ Elena Cebrián

ELENA CEBRIÁN

Monestir de Rueda

El passat 25 d'abril va tenir lloc la inauguració de les obres de restauració de la zona medieval del Monestir de Nuestra Señora de Rueda, conjunt monumental de primera magnitud, ubicat en el terme municipal de Sástago (Saragossa). La restauració afecta també el Palau Abacial i la Plaça de Sant Pere, que ha estat concebuda com a espai per a vianants. Les obres han estat promogudes i finançades pel Departament de Cultura i Turisme de la Diputació General d'Aragó i executades per un equip multidisciplinar al front del qual es troba l'arquitecte i director del projecte Javier Ibarquien Soler. El cost total de les actuacions executades superarà els 6.600.000 €.

El Monestir de Nuestra Señora de Rueda es va mantenir, fins la recent decisió de la seua restauració, en una segona fila, especialment respecte al de Veruela o fins i tot al més turístic de Piedra, cosa que

havia provocat que l'estat en què es trobava fins la realització de les obres fos d'autèntica ruïna.

La fundació del complex monàstic de Nuestra Señora de Rueda s'inicia cap a 1182, com a conseqüència d'un avançament colonitzador per terres de Saragossa, que havien emprès trenta anys abans els monjos cistercencs de l'abadia de Notre Dame de Gimont, situada a la regió transpirinenca d'Armagnac.

Des d'un principi, la instal·lació dels monjos a Rueda va generar una important activitat constructiva durant tot el segle XIII, tot i que s'haurà d'esperar a la segona meitat del segle XIV i principis del XV per considerar tancat el conjunt dels treballs medievals.

El Conjunt Medieval consta d'una església conventual, que començaria a construir-se cap a 1225, el claustre, diverses dependències claustrals, la sitja, que en l'actualitat es troba

exempta, l'aqüeducte i la sínia, essent-ne aquesta última l'element que més caràcter ha donat al Monestir, plasmant-se'n com motiu heràldic i autèntic símbol, destacant-se'n per les seues grans dimensions (16 metres de diàmetre) i pel consegüent soroll que tot el sistema hidràulic devia suposar.

L'església presenta una orientació Est-Oest, perfectament canònica, que tanca tot el costat nord del conjunt monàstic medieval. Es tracta d'una planta de tres naus, la central més àmplia i lleugerament més alta que les laterals, mancada de creuer i les capelles que serveixen de capçalera a les naus, tenen testera recta.

L'interior de l'església, en la part de decoració més antiga, és d'una gran sobrietat, fonamentalment de tipus geomètric i vegetal esquemàtic, molt d'acord amb el primer art

cistercenc. La motllura de tots els elements es també de gran senzillesa i fortalesa.

Per la seua banda, el Claustre manté la disposició canònica dels monestirs cistercencs, adossat a la nau meridional de l'església i servint d'accés a les dependències monàstiques. La planta presenta el mateix nombre de trams a cada lateral, tot i que resulta trapezoïdal, ja que els trams no són d'iguals dimensions, apreciand-se'n alguns de prou irregulars.

Al palau abacial, s'hi ha instal·lat una hostaleria que s'ha concebut com a hotel de 4 estrelles que ja es troba en funcionament i que compta amb 75 places.

La posada en valor del conjunt de Rueda té el propòsit, a més a més de recuperar un element patrimonial aragonès de primer orde, dinamitzar el potencial turístic de la zona.

GALERIA DE PERSONATGES

Jaume Carreras, activista cultural

«La Franja ja camina sola»

■ Berenguer de Mussots

Jaume Carreras i Laserrada, nascut a Barcelona el 1954, ja de ben jove es va sentir preocupat per la llengua, la cultura, la història i la nació catalanes. Dut per aquest interès i per aquesta inquietud, que encara conserva ben vius, publicà pel gener de 1977 –any de gran agitació política, cultural i social arreu de l'Estat– una carta-crida a la històrica revista Canigó amb la intenció de connectar amb persones interessades pel fet que en una part de l'Aragó la llengua d'ús quotidià fos la catalana. Així doncs, des del primer moment, participà activament en el col·lectiu de jòvens que a finals de la dècada dels anys setanta es reunien els dissabtes al vespre als locals del Centre Comarcal Lleidatà de Barce-

lona per intercanviar informacions i opinions sobre la situació sociocultural de les comarques aragoneses de llengua catalana. En aquells anys realitzà, sovint acompanyat per alguns dels assistents a les reunions del Centre Lleidatà, diversos viatges per aquestes terres, sobretot a la Llitera, per establir contacte, animar i intercanviar impressions amb la joventut políticament i socialment més inquieta de la comarca.

Deu anys més tard, en Jaume Carreras s'encarregà, com a responsable de l'editorial Sírius, de la publicació d'una sèrie d'obres relacionades directament amb la cultura de la Franja com són el còmic en format d'àlbum *Bernat Corremón al Matarranya* (1989) de

Nèstor Macià i les obres narratives *Bo per a contar* (1988) i *Memòries d'una desmemorada mula vella* (1997) dels escriptors franjolins Josep A. Chauvell i Desideri Lombarte, respectivament.

Com a persona interessada per la toponímia i l'antroponímia, s'ha ocupat en alguns dels seus treballs d'investigació de la descripció i interpretació de l'onomàstica franjolina.

En els últims anys, ha seguit amb interès i atenció l'evolució, positiva però lenta, de la situació de la cultura i la llengua catalanes a la Franja, però en entendre que el protagonisme principal d'aquesta evolució havia d'ésser obra dels habitants del territori, s'ha estimat més mantenir-se en un,

diguem-ne, segon pla, tot i que en cap moment ha negat el seu esforç i la seua col·laboració en la defensa de la llengua i la cultura d'aqueix difícil i divers territori.

CRÒNIQUES TAGARINES

Jovellanos a Fraga

■ Esteve Betrià

Com bé sap tothom, el camí que mena de l'interior de la península Ibèrica a la seua costa mediterrània nord-oriental –o viceversa– passa de manera gairebé inevitable per la ciutat de Fraga. No ens ha d'estranyar que hagen estat molts els viatgers que en llurs recorreguts per la península hagen ressenyat, amb més o menys detall, el seu pas per la capital del Baix Cinca. Un d'aquests viatgers que més àmpliament descriu les seues impressions sobre Fraga és l'il·lustrat asturià Gaspar Melchor de Jovellanos. Un fragment del diari del Jovellanos viatger en què es descriu el seu pas per Fraga es pot consultar a *Viatges per Ponent* (Lleida, 1996), un volum antològic editat per la universitat de Lleida a càrrec de Joan Ganau que pretén oferir una mirada panoràmica de les terres del ponent català a través dels ulls dels viatgers que al llarg dels segles les han travessat.

Jovellanos va passar per Fraga durant la primavera de 1801 procedent d'Astúries en direcció a Barcelona amb un destí amarg: el desterrament a Mallorca. Malgrat el destí final del viatge, l'escriptor asturià encara conserva prou ànims per consignar en el seu diari tot allò d'interessant que troba en el camí. Així, en arribar a Fraga, venint dels Monegres, es mostra encantat amb

l'horta i la ciutat de Fraga i hi anota:... *empezamos a bajar la enorme cuesta, [...] hasta que caímos a la vega de Fraga, estrecha, pero dilatadísima a la parte de arriba y debajo de la corriente del Cinca que la formó. [...] El río corre lamiendo el pie de la ciudad [...] Pásase por un larguísimo puente de madera, fundado sobre pilotes, y acaso la necesidad de gran peso y fuerza para clavar éstos dio origen al refrán que dice: la maza de Fraga saca polvo debajo del agua. [...] La vega de Fraga es muy hermosa, regada, a lo que nos pareció, con las aguas del Cinca, que viene de la montaña de Benabarre y va a parar al Ebro.[...] la vega bien cultivada y plantada de olivos, moreras, higueras que dan excelentes higos, que se venden pasos y otros varios frutales.*

Jovellanos continua la descripció de la ciutat i les circumstàncies de la seua visita a Fraga, entre les quals, malgrat no ser gaire favorable a les fragatines de fa dos-cents anys, no puc deixar de reproduir el següent comentari: *Trébase por una muy alta calle junto al convento de Agustinos, pero tiene las apariencias de un palacio: pero dentro, ¡Dios nos asista! Nueve mujeres asquerosísimas entraban y salían, una madre y ocho hijas; pero tan zafias, tan feas y tan molestas con su guirigay catalán, que recomendaron muy mal el hospedaje.* Jovellanos intenta suavitzar la cosa afegint-hi: *La asistencia fue correspondiente, pero las ropas de las camas, más limpias que ellas, que el cuarto, que el mueble y que las amas.* Em fa l'efecte que potser allò que fa dos segles realment va molestar a l'il·lustrat asturià no fou tan l'hipotètic aspecte descurat de les hosteleres fragatines com el *guirigay catalán* que les caracteritzava.

L'Ajuntament de València nega la cessió d'un passeig per a la celebració del 25 d'abril

■ Acció Cultural del País Valencià

L'Ajuntament de la ciutat de València s'ha sumat a la censura que ve cometent –pel que fa a la cessió de la Plaça de Bous– la Diputació de València amb ACPV. En aquesta ocasió, l'equip de govern municipal del Partit Popular ha decidit denegar la cessió del Passeig de l'Albereda de València per a la celebració d'un espectacle musical amb motiu de la diada del 25 d'Abril i el 25è aniversari d'ACPV. El proper 10 de maig, ACPV tenia previst la celebració d'un concert al Passeig de l'Albereda com a colofó de la tradicional manifestació que amb motiu del 25

d'Abril recorre els carrers de la ciutat. Tanmateix, des de l'Ajuntament de València se'ns ha fet arribar un escrit en el que se'ns notifica la denegació del permís per a celebrar aquest acte al lloc per nosaltres sol·licitat, i per contra se'ns proposa la seua realització al Passeig Marítim. L'estratègia de l'Ajuntament de València ha sigut retardar la resposta a la nostra sol·licitud per fer inviable organitzativament la celebració de l'espectacle. Tanmateix, des d'ACPV ja preveiem quin anava a ser el tracte dispensat pel govern de Rita Barberà i ja hem aconseguit el

permís de la Universitat de València per realitzar el mateix acte al pàrquing del Campus de Tarongers. Des d'ACPV considerem antidemocràtic l'intent del Partit Popular de boicotejar novament els actes lúdic-reivindicatius que la nostra entitat ve celebrant amb motiu de la commemoració de la Batalla d'Almansa i el que aquesta va representar per al País Valencià. Considerem cínic que a última hora se'ns propose el Passeig Marítim; un lloc allunyat del centre de València que pretén arraconar-nos a una punta de la ciutat i trencar la continuïtat del

programa d'actes del 25 d'Abril (manifestació i concert). I per últim, ACPV considera intolerable que mentre uns poden muntar el seu circ particular pagat amb diners de tots i amb paella inclosa, a altres se'ns prohibesca aquest espai públic per a la celebració d'un acte adreçat a reivindicar –de debò– un futur millor per a aquest país. El PP, davant el nerviosisme que li provoca que els valencians i les valencianes reclamem el respecte als nostres drets culturals i nacionals, reacciona de l'única manera que sap: amb la censura i la prohibició.

SOM D'EIXE MÓN

Salut i República

■ Francesc Ricart i Orús

No és original, però me'l copio per a l'article, el títol, vull dir. No són temps per perdre temps amb elucubracions republicanes, diuen. Ara no toca, a la pujoliana manera de decantar les coses que no interessin (perquè no interessin als pujols de torn), diuen, a ningú.

Aquí, als nostres països i a les espanyes, la paraula república et remet com un ressort a la negació de la monarquia. De manera simple, algú pot dir: jo vull la república i, per tant, no vull la monarquia; o encara, vull la república perquè no vull la monarquia. I, encara, vull la república perquè una situació republicana ens ha de permetre assolir nivells de democràcia i de sobirania populars que una monarquia ha de retallar o d'aigualir per definició. Bé, no em volia ficar en llibres de cavalleries, com ens deien de petits quan les coses ens venien grans.

Al Casal Jaume I de Fraga es va organitzar per segona vegada un acte que volia ser dues coses alhora: un homenatge a les persones que encara ens salven la memòria i una declaració a favor dels ideals que representa el republicanisme. El dia 12 d'abril, la senyora Maria Ibarz va conversar amb el seu fill Josep Lluís Escuer sobre els seus records i vivències, sobretot els de la postguerra i els del franquisme, un fenomen que ha marcat generacions i que d'una manera clara encara avui és present i ens influeix en tants aspectes com en la pobresa cultural i política, si més no, en comparació a les possibilitats que s'endevinaven de manera esperançadora aquells anys de República.

Una pobresa cultural que avui, a més a més, al meu entendre

es veu augmentada en no trobar el seu lloc i en l'obstinació de molts savis que defugen –que fugen de!– la catalanitat de la llengua que hauria d'amarar tota l'activitat cultural de les nostres terres.

En fi, aquesta qüestió de la cultura i la llengua de cultura és tan important que hi haurem de tornar en altres ocasions. Abans, però, de deixar-ho, no em sé estar d'esmentar un fet que exemplifica el que acabem de dir: l'absència de la nostra llengua en les jornades que es van fer sobre l'ensenyament de les llengües a l'escola –una jornada era a Fraga i l'altra a Osca. Així, de Fraga estant, no vam poder sentir en català un conferenciant tan eminent com el doctor Miquel Siguan (batejat com a MiGuel en el cartell anunciador), el qual va haver de fer el seu parlament en castellà, una llengua que, què voleu que us diga, a mi em sonava estranya, en un marc com el Montcada, parlant de la temàtica que s'hi parlava, davant un auditori catalanoparlant gairebé al cent per cent (els qui no ho eren, eren persones sensibles a les singularitats lingüístiques) i davant els seus familiars fragatins. Només em va quedar l'esperança que, per reciprocitat, la jornada d'Osca fos en català...

Torno al títol de l'article. Gràcies a la Maria Ibarz perquè amb la seua conversa va compartir retalls de memòria històrica, una memòria volgudament republicana, sense estridències, amb la discreció i la franquesa pròpies de qui ha viscut molts anys la condició de perdedor davant els qui no tenien raó; amb el consell i la reivindicació de recuperar parcel·les de llibertat que alguns consideren que no tenen, entre les quals un gosa d'incorporar la reivindicació de recuperar les inquietuds culturals que van caracteritzar l'esclat republicà, unes inquietuds que avui, com dèiem, no s'atendran de manera satisfactòria si no tenen el català com a vehicle i instrument natural de producció.

Des de la distància, però, deixeu-me que us desitgi dues coses: que Sant Jordi (un sant que no va existir) us haja estat propici i que la guerra de l'Iraq (que déu n'hi do, com ha existit) no haja tingut encara cap continuació.

L'Aragó, un país català frustrat?

■ Xavier Sebastià

El títol no és meu, ho he pres com a préstec, amb els intercanvis geogràfics oportuns, del professor Vicenç Roselló i Verger, del seu article «Múrcia, un país català frustrat?». A aquest treball vaig arribar mogut pel meu interès en les terres de frontera, en la perifèria dels Països Catalans: el Roselló, l'Alguer, el Carxe, la Franja...

Avui sabem, per descomptat, animats per la referència del cronista Ramón Muntaner, de la bellesa –en termes qualitius, més que quantitius– del català parlat a Múrcia durant la Baixa Edat Mitjana. I també coneixem la vitalitat que el català va tenir en totes les ciutats de la costa de Sardenya (Càller, Sàsser) fins quedar reduït a l'Alguer. Però, i a l'Aragó, quina va ser l'extensió territorial del domini lingüístic del català?

Saroihandy assegurava que el català arribava fins e l'Èssera i el curs inferior del riu Cinca i que localitats com Camp, Graus, Montsó i Albalat de Cinca eren de llengua catalana fins fa tres segles (es referia al segle XVII). Aleshores, els pares de la pàtria aragonesa van fer sonar totes les alarmes davant el perill catalanista.

Però avui, a la llum de la documentació històrica, ningú dubta que Binèfar, Graus o Montsó eren poblacions de parla catalana. No obstant això, a conseqüència de les sistemàtiques repoblacions i els consegüents desplaçaments humans, provocats després de contínues i perllongades guerres com la dels *Segadors*, va desaparèixer tal evidència lingüística. Però allí està, com testimoniatge, el manuscrit oposat en l'arxiu parroquial de la vila de Graus, titulat *Llibre d'estatuts de la confraria de Sant Nicolau*, escrit en perfecta llengua cata-

lana, i els primers capítols de la qual daten de l'any 1516.

És el cas, també, d'Alcanyís i Casp, on la llengua catalana resistiria fins la colonització amb castellanoparlants duta a terme per les Ordres Militars en la zona. De fet, *Mossè Valimañà*, capellà nascut a Calanda i sotxantre de la parroquial de Casp, va deixar escrites *Los Anales de Caspe* on acredita que el català era el parlar de Caspe i voltants entorn a l'any 1594.

Bé és veritat que la dinastia catalano-aragonesa va conquerir i repoblar, majoritàriament amb catalans, una estesa àrea que arribava fins el curs del riu Martí, descendia fins la mateixa ciutat de Terol i es perllongava fins les serres de Gúdar i el Maestrat terolencs. Potser per una primerenca penetració del castellà, el català no va poder consolidar-se. Les llengües desapareixen, però queda la toponímia, els cognoms i els trets lèxiques presents en els parlars locals.

Per tot l'esmentat més amunt,

Vista general de Binèfar

podem afirmar que l'Aragó, com a Múrcia i Sardenya, és un «país català frustrat», encara que podria contribuir a crear un «espai català projectat» en els territoris abans referits, mitjançant el simple reconeixement de la seva pertinença a la Comunitat lingüística catalana, amb la seguretat que compartir una cultura i la llengua que li serveix de vehicle, no suposa renunciar a la pròpia identitat, sinó engrandir-la i magnificar-la.

Cal preguntar-se, per exemple, fins on podria haver-se estès la llengua catalana si els reis del Casal de Barcelona haguessin traslladat, per evidents raons estratègiques, la capitalitat del vell regne aragonès cap a la seva frontera oriental, en localitats amb forta tradició pactista, conegudes seus parlamentàries de Corts, com van exercir, aleshores, les viles de Montsó, Casp o Alcanyís, dintre de la Corona d'Aragó.

X PREMI DE LITERATURA ERÒTICA 2003 «LA VALL D'ALBAIDA»

BASES:

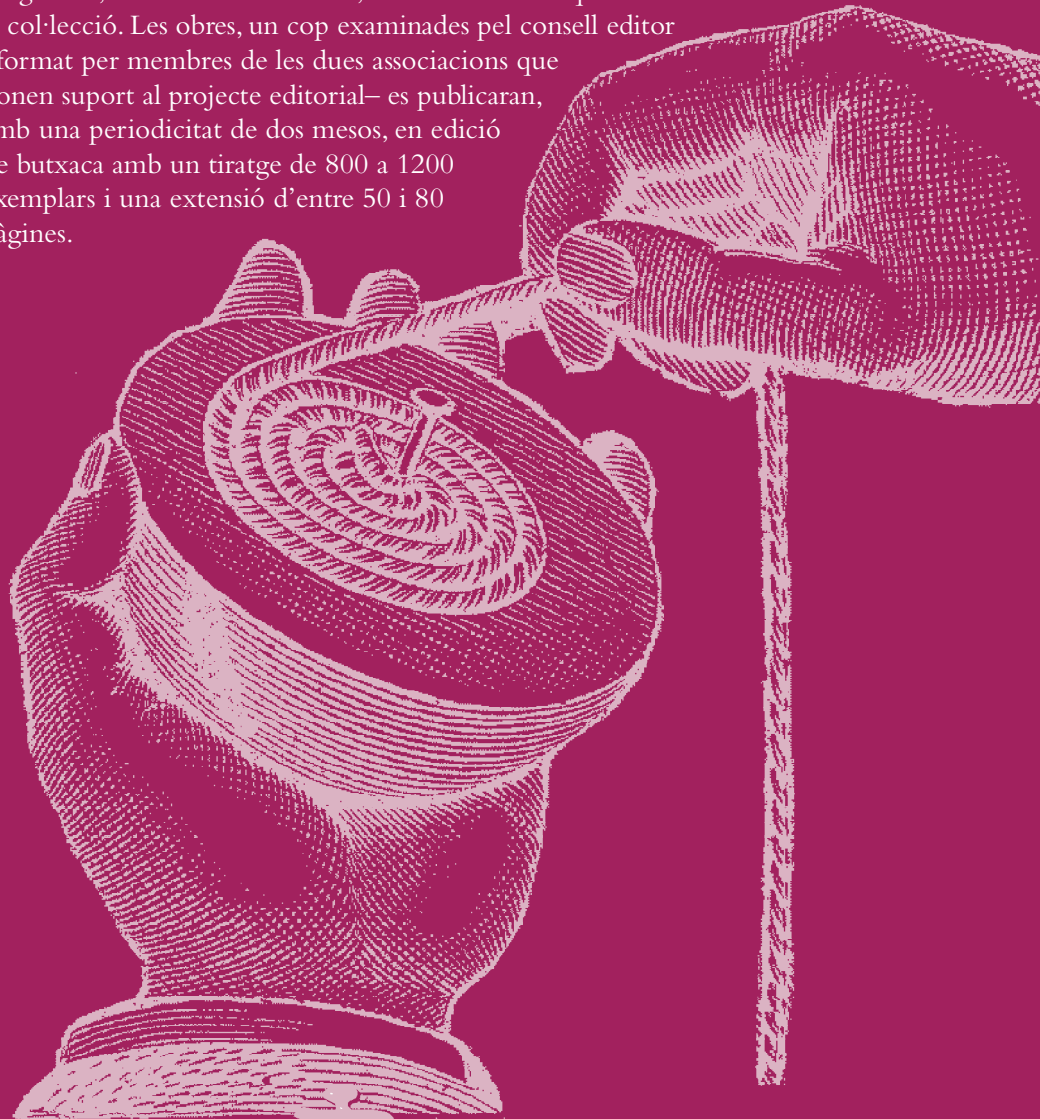
- Podran optar al Premi de Literatura Eròtica «La Vall D'albaida», obres de tema eròtic, originals i inèdites, escrites en valencià, amb una extensió mínima de 50 fulls Din A4 mecanografiats a dos espais per una sola cara, de qualsevol gènere narratiu: novel·la, narracions, biografia, etc.
- L'import del Premi convocat és de 4.600 euros (765.376 pessetes) i s'entendrà com a pagament dels drets d'autor dels 2.000 primers exemplars que es venguen. De la resta d'exemplars venuts, l'autor percebrà un 10% sobre el preu de venda al públic, segons contracte amb Edicions Bromera.
- El jurat el formaran Jeremies Barberà, Antoni Espí, M. de La Pau Janer, Josep Maria Morrerres i el President de la Mancomunitat de Municipis de la Vall d'albaida, o persona en qui delegue, que el presidirà.
- El llibre guardonat serà publicat per Edicions Bromera. Així mateix, Edicions Bromera tindrà una opció preferent, durant un termini màxim d'un mes, per a decidir la publicació de les obres no guardonades, si així ho recomana el Jurat. En cadascun dels exemplars publicats es farà constar el Premi obtingut en el concurs i l'organització d'aquest a càrrec de la Mancomunitat de Municipis de la Vall d'albaida.
- El Jurat seguirà el procediment de votacions successives fins a obtenir una majoria de vots a favor d'una obra determinada, que serà la guanyadora. Amb tot, si el jurat creu que cap de les obres presentades no assoleix la qualitat mínima per a ser publicada, el premi podrà no ser adjudicat. En cap cas, l'import del premi no serà fraccionat.
- El termini de presentació d'originals s'obrirà el dia 15 de gener i es tancarà el dia 23 de maig de 2003. Les obres s'hauran de trametre a la mancomunitat de municipis de la Vall d'Albaida, carrer de Sant Francesc, núm. 8 46870-Ontinyent (telèfon 96 291 15 83). Caldrà indicar en el sobre «per al Premi de Literatura Eròtica la Vall d'Albaida».
- El premi s'atorgarà al voltant de la nit de Sant Joan, en una vetlada literària que s'anunciarà oportunament.
- Els originals, mecanografiats, enquadernats i perfectament llegibles, es presentaran per quintuplicat i caldrà fer constar a la coberta, a més del títol corresponent, el nom de l'autor, l'adreça i el telèfon. Les obres també podran presentar-se sota pseudònim; en aquest cas, s'hi haurà d'acompanyar amb la plica corresponent.
- Els originals no premiats es podran recollir, a partir de 30 dies després del lliurament, a la mancomunitat, dins d'un termini màxim de tres mesos, transcorreguts els quals es procedirà a la destrucció dels originals no reclamats. La mancomunitat es compromet a retornar per correu les obres no guanyadores als autors que ho sol·liciten.
- La presentació dels originals pressuposa l'acceptació èntegra d'aquestes bases i dels drets i les obligacions que se'n deriven. Les qüestions no previstes en aquestes bases, les resoldrà el jurat segons el seu criteri.

Quaderns de les Cadolles

- 1 Josep A. Carrévalo *A soca d'orella*
  - 2 José Miguel Gràcia *Davall d'una olivera*
  - 3 Jesús Moncada *Cabòries estivals*
  - 4 Marià Lòpez Lacasa *Elements*
- EN PREMSA
- 5 David Albesa *Quin món més bèstia*
  - 6 Artur Quintana *La Vall de Balat*

Quaderns de les Cadolles és una col·lecció editada per l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i l'Associació Cultural del Matarranya que pretén donar a conèixer textos literaris en català (reculls de contes i poesia, novel·la curta, assaig, teatre, etc.) d'autors originaris o relacionats amb qualsevol localitat de l'Aragó catalanòfon.

Des d'ací fem una crida als escriptors de les comarques de la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya perquè facen arribar les seues obres al consell editor de Quaderns de les Cadolles a través de les seues dues entitats culturals esmentades, per tal de programar, fins la tardor de 2003, els dotze volums que han de constituir la col·lecció. Les obres, un cop examinades pel consell editor –format per membres de les dues associacions que donen suport al projecte editorial– es publicaran, amb una periodicitat de dos mesos, en edició de butxaca amb un tiratge de 800 a 1200 exemplars i una extensió d'entre 50 i 80 pàgines.

Adscrita al

Instituto de Estudios Altoaragoneses
(Diputación de Huesca)

